

از معبر فریادها و حماسه‌ها

مؤلف: دکتر سعید کریمی قره بابا

سرشناسه: کریمی قره بابا، سعید ۱۳۵۸/۱/۲۶
عنوان و پدیدآور: از معبر فریادها و حماسه ها/ دکتر سعید کریمی قره بابا
مشخصات نشر: انتشارات سام آرام
مشخصات ظاهری: ۳۲۰ ص. وزیری
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۴۴-۱۶-۰
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.
موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ الف ۴/ک ۳۸۱۱/PIR
رده بندی دیویی: ۸۱۶/۶۲۰۱ فا
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۶۷۸۷۶

شناسنامه کتاب

◆ نام کتاب: از معبر فریادها و حماسه ها

◆ مولف: دکتر سعید کریمی قره بابا

◆ ناشر: انتشارات سام آرام

◆ چاپ: پیشگام

◆ تیراژ: ۱۰۰۰

◆ نوبت و تاریخ چاپ: اول/ ۱۳۹۶

◆ قیمت: ۳۰۰۰۰۰ ریال

◆ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۴۴-۱۶-۰

« فهرست مطالب »

۰	پیشگفتار.....
۴	پاورقی‌ها.....
۵	مقدمه.....
۷	روش تحقیق.....
۹	بررسی منابع.....
۱۰	«سفر در مه».....
۱۶	منابع مربوط به اخوان ثالث در شعر کدکنی.....
۱۹	پاورقی‌ها.....
۲۰	احمد شاملو.....
۳۱	شعر و سیاست یا شعر سیاسی.....
۳۸	تعهد اجتماعی در هنر.....
۴۳	هنر، شعر و تعهد اجتماعی از نگاه شاملو.....
۵۲	زبان شاملو و زمینه‌های اجتماعی آن.....
۶۶	از مبارزه تا عشق.....
۵۲	انعکاس زندگی مردم در شعر شاملو.....
۹۷	مفهوم آزادی در شعر شاملو.....

- ۱۰۵ قهرمان‌گرایی در شعر شاملو
- ۱۱۵ انسان‌گرایی و بُعد جهان‌وطنی شعر شاملو
- ۱۲۶ پاورقی‌ها
- ۱۴۱ مهدی اخوان ثالث
- ۱۴۲ جستار گشایی
- ۱۴۵ اخوان در دوره‌ی قبل از شکست
- ۱۵۶ نومیدتر از هرکس و نام تو امید است
- ۱۶۹ انعکاس تحولات پس از کودتا
- ۱۷۹ ایران و گذشته‌ی آن
- ۱۸۹ زبان و ذهنیت تاریخی
- ۲۰۱ عشق و لحظه
- ۲۱۴ پاورقی‌ها
- ۲۱۱ محمد رضا شفیعی کدکنی
- ۲۲۲ جستار گشایی
- ۲۳۴ شفیعی کدکنی و تعهد اجتماعی
- ۲۴۷ سنت فرهنگی و ابعاد جهانی شعر
- ۲۵۴ طبیعت‌گرایی اجتماعی
- ۲۶۵ پاورقی‌ها
- ۲۷۱ طاهره صفارزاده
- ۲۷۲ جستار گشایی

- ۲۷۵ ارزش‌های مذهبی در شعر صفارزاده
- ۲۷۹ حضور مذهب در شعر نو
- ۲۸۴ مروری بر آثار صفارزاده
- ۲۹۸ پاورقی‌ها
- ۳۰۱ نتیجه‌ی پژوهش
- ۳۰۲ چکیده‌ی انگلیسی
- ۳۰۵ کتاب‌نامه

پیشگفتار

شعر به قول فروغ «بانگ هستی»^۱ شاعر را در خود طنین می‌اندازد و شاعر همان‌طوری که «نیما یوشیج» در منظومه‌ی «افسانه» سروده «زاده‌ی اضطراب جهان»^۲ است. او فردی منزوی نیست که در دنیای شخصی خود نغمه‌های غمگین سردهد بلکه مُدام با دوربین درون از دنیای بیرون عکس‌پراکنی می‌کند. شاعر زبان و نماینده‌ی ناخودآگاه قومی است و در واقع با صدای بلند در خود می‌اندیشد. دیوان شاعران را نباید تنها به عنوان دفتر خاطرات خصوصی پنداشت بلکه در سطر سطر این اسما می‌توان تصویرهایی از حیات اجتماعی را به نظاره نشست. رؤیا و واقعیت در اثر هنر در هم آمیزند و به دشواری می‌توان مرز بین این دو را به ویژه در شعر از هم جدا کرد. شاعر، نماینده‌ی مردم است و واقعیت را از صافی خیال خود عبور می‌دهد. در این میان شعر معاصر ایران قسای دیگریگون دارد. عالم و آدم عوض شده‌اند. جنس رؤیاهای آدم جدید نیز عوض شده است. دلمی‌توان با همان لحن و لسان گذشته دردها و دغدغه‌های او را باز گویی کرد. برای روایت دل‌مشغول‌ی‌های انسان عصر نو باید فرزند زمانه و زمینه‌ی نو نیز بود چندان که شاعران برجسته‌ی هنر نیز فرزند زمانه‌ی خویش بوده‌اند. این شعر از آنجا که به شرح و توضیح جایگاه انسان در جهان می‌پردازد و با سرشت و سرنوشت امروز او ارتباط می‌یابد می‌تواند دارای اهمیتی قابل توجه باشد؛ به همین میزان بحث و بررسی شعر معاصر نیز اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند.

این کتاب قصد دارد که مقطعی حسّاس و بحرانی از شعر معاصر ایران را بررسی کند. می‌خواهد تا چهار دریچه‌ی روشن را به روی شعر چهار تن از شاعران همروزگار ما که خود در حقیقت می‌تواند نماینده‌ی نوعی غالب جریان‌های فکری این دوره باشد بگشاید. آنچه در این کتاب خواهید خواند تامل و درنگی است که بر شعر اجتماعی ایران از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ صورت گرفته است. ربع قرن‌ی خطیر و سرنوشت‌ساز در

درازای سده‌ی بیستم که به قول «نکراسف» نویسنده‌ی روسی «دوران‌هایی سخت‌تر از این هم بود، ولی دورانی زشت‌تر از این نبود.»^۲ دروه‌ی یاد شده یکی از ادوار پیچیده و عجیب معاصر است. در ظاهر همه چیز آرام و با ثبات به نظر می‌آید اما در لایه‌های عمیق جامعه خشم و اعتراض و بی‌قراری موج می‌زند کودتایی رخ داده است که در نظر همگان نامشروع تلقی می‌شود و دخالت دستان بیگانگان حتی برای چشمان نه چندان دقیق نیز قابل مشاهده است. دستان نامریبی که در پشت صحنه‌ی همه‌ی حوادث و رویدادهای آن سال‌ها حضور دارد. شاه هر چقدر در طول ۲۵ سال تلاش و تقلا کرد نتوانست حکومت خود را جا بیندازد و در نهایت طوفان زمستان ۵۷ او را به کام کشید. این دوره عجیب هم است از این جهت که در عین استبدادی بودر سازگار و فضای اجتماع یکی از درخشان‌ترین صفحات ادبیات و هنر ایران در این برهه رقم خورده است. دوران طلایی ادبیات و شعر در این بازه‌ی زمانی شکل گرفته است. این دوره پارادوکس‌های سخمت بسیاری را با خود حمل می‌کند توگویی هر اندازه به شاعران ما فشار افزون‌تری وارد است زبانشان نیز گشاده‌تر و روان‌تر از پیش در کام چرخیده است.

جالب آنکه همه‌ی طیف‌های اندیشگی در این دوره مشغول تولید ادبیات‌اند. از شاعران نزدیک و وفادار به گفتمان سلطنت تا آنان که برای سقوط نظم مستقر و مسلط اسلحه به دست گرفته‌اند. از تفکرات ناسیونالیستی و چپ سوسیاستی گرفته تا انارشیه‌های سلطنت‌طلبانه و آرمان‌های اسلامی از «خسرو گل‌سرخ» گرفته تا «ابراهیم صهبا» همه و همه حضور دارند و سهمی از تاریخ ادبی این دوره را به خود اختصاص داده‌اند.^۳ در این کتاب «شعر اجتماعی» را در مفهومی فراتر از «شعر سیاسی» گرفته‌ایم؛

چنین می‌پنداریم که «شعر سیاسی» به شکل عریان و صریح نظریات و موضع‌گیری‌های شاعر و نویسنده را در خود انعکاس می‌دهد. شاعر یا نویسنده وارد گود جامعه می‌شود و له یا علیه

جریان و حزبی جبهه می‌گیرد. «شعر اجتماعی» اما وارد جزئیات مسائل سیاسی نمی‌شود. اسیر و دستخوش مسائل وقایع روز نمی‌گردد هر چند می‌تواند تحت تأثیر آنها واقع شده و شعر موفقی هم بیافریند. شعر اجتماعی به ویژه در ارتباط با این چهار شاعر البتّه شعری متعهد است. چنان که خود آنان نیز در مصاحبه‌ها و یادداشت‌هایشان به این مسئله اذعان داشته‌اند. «شعر اجتماعی» کلی‌تر، ژرف‌تر و تفکربرانگیزتر از «شعر سیاسی» است و طبیعتاً با مفاهیمی اجتماعی نظیر اادی، عدالت، وطن‌پرستی، استبداد و استعمارستیزی به شکل هوشمندانه‌ای سر و کار دارد. بیعی است که در همه‌ی این تعاریف باید جوهره و ذات شعری مدّ نظر قرار گیرد. محصولی که شعر نیست از موضوع بحث ما خارج است. سرودن «شعر سیاسی» حتی در ادبیات جهان امر دشواری بوده است و نمونه‌های توفیق یافته آن انگشت‌شمار می‌باشد. «شعر سیاسی» علی‌العموم در حوزه‌ی بیرون از شعر گرفتار می‌شود. برای نمونه به بخش اعظمی از دواوین «سید اشرف‌الدین گیلانی» در «عارف قزوینی» رجوع کنید. باید یادآوری کرد که محققان و پژوهشگران به تعریف جامع‌تری از «شعر سیاسی»، «شعر اجتماعی»، «شعر چریکی» و... دست نیافته‌اند؛ و هنوز طول و عرض کار به صورت شفاف ترسیم نشده است و شاید هم چنین امکانی هرگز وجود نداشته باشد. ما در این مقدمه به اشاره و اجمال درباره‌ی این موضوعات سخن گفتیم تا شاید در فرصتی دیگر مفصلاً بتوانیم بر این بپردازیم.

لازم به توضیح است که نام کتاب از شعر «شبانه‌ی ۱۰» «احمد شاملو» در مجموعه‌ی «آیدا: درخت و خنجر و خاطره» برگرفته شده است.

نکته‌ی قابل یادآوری دیگر آن است که این کتاب در اصل، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد نگارنده می‌باشد که در سال ۱۳۸۳ در دانشگاه تبریز فراهم آمده و بدیهی است که در پاره‌ای از بخش‌ها، اطلاعات و حال و هوای آن سال‌ها را منعکس می‌کند. از آنجا که بازمینی و ویرایش

مجدد آن، نیازمند فرصت فراخ‌تری بود، مناسب‌تر دیده شد که در این موقعیت تقریباً با همان سبک و سیاق پیشین به چاپ سپرده شود.

در پایان بر خود فرض می‌دانم که صمیمانه از الطاف بی‌پایان استادان ارجمند عالی‌جنابان «دکتر باقر صدری‌نیا»، «دکتر محمد مهدی پور»، «دکتر اسدالله واحد» و «جمشید علیزاده» کمال تشکر را داشته باشم. بنده در طول سال‌های گذشته از محضر پر فیض این استادان بهره‌های بسیاری برده‌ام و خود را همواره قدردان آنان می‌دانم. برایشان از درگاه ایزد متعال توفیق و سربلندی مسألت دارم. سایه‌ی دوستان گرامی‌ام «صمد قلیزاده»، «قادر دلاور نژاد» و «محسن ابراهیمی» را نیز بر این پژوهش احساس می‌کنم و به این وسیله زحمات بی‌نهایت‌شان را سپاس می‌گزارم؛

و در فرجام این نوشته باید از تک‌تک اعضای خانواده‌ی خود پدر و مادرم، خواهرم و برادرانم به ویژه مجید کریمی را تشکر و اکارم یاد کنم که اگر دلسوزی‌ها و یاری آنان نبود این کتاب هرگز سامان نمی‌پذیرفت. قلم‌ها را به استادان بلندشان دوتا می‌کنم و تا همیشه خود را مدیون آنان می‌پندارم. «وَ آخِرُ دَعْوَانَا الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

تابستان ۱۳۹۲ - تبریز